

УДК 327.51(477-6)(045)
DOI 10.32782/cuj-2025-1-9

Таран Євгеній Іванович

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри глобальної та національної безпеки
Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0002-1822-6978

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ У МІЖНАРОДНІ БЕЗПЕКОВІ СТРУКТУРИ

У статті аналізуються виклики та перспективи для України в умовах інтеграції до міжнародних безпекових структур. Зокрема, розглядаються аспекти геополітичної ситуації, вплив зовнішньої політики, а також роль України в глобальних безпекових ініціативах. Особлива увага приділяється процесам адаптації національної оборонної стратегії до стандартів міжнародних організацій, таких як НАТО та Європейський Союз.

Зазначено, що інтеграція країн Центрально-Східної Європи, до НАТО і ЄС відбулася після значних політичних, економічних та військових реформ. Ці країни, які стали членами обох організацій після закінчення холодної війни, мають спільні риси в процесі адаптації до стандартів безпеки і демократії.

Проаналізовано такі країни як Польща, Чехія, Словаччина, Балтійські країни, які будучи частинами Варшавського договору, здійснили значні реформи після падіння СРСР, що дозволило їм приєднатися до НАТО в 1999 році і ЄС в 2004 році. Ці країни значно збільшили свої оборонні витрати, модернізували збройні сили, провели політичні та економічні реформи, і це дозволило їм успішно інтегруватися в західні безпекові структури.

В статті наголошується, що інтеграція України до міжнародних безпекових структур, зокрема НАТО та ЄС, має низку відмінностей порівняно з іншими країнами, що вступали до цих організацій. Найбільша відмінність полягає в геополітичній ситуації та безпекових загрозах, з якими стикається Україна. Оскільки Україна опинилася в умовах війни, що змусило її переглянути свої стратегічні пріоритети. Ця ситуація ускладнює інтеграцію України до НАТО та ЄС, оскільки Росія активно протидіє розширенню Альянсу та ЄС на схід, створюючи додаткові політичні і безпекові ризики для України.

Автор підкреслює важливість розвитку співпраці з міжнародними партнерами для забезпечення стабільності в регіоні та подолання існуючих загроз національній безпеці. Стаття також висвітлює майбутні можливості для України у контексті її участі в глобальних безпекових ініціативах, а також визначає ключові напрями для посилення міжнародної співпраці в оборонній сфері.

Ключові слова: міжнародні безпекові структури, НАТО, Європейський Союз, національна безпека, зовнішня політика, геополітика, адаптація, міжнародна співпраця.

Taras Ye. I. Challenges and prospects for Ukraine in the conditions of integration into international security structures

The article analyzes the challenges and prospects for Ukraine in the context of integration into international security structures. In particular, it examines aspects of the geopolitical situation, the influence of foreign policy, as well as the role of Ukraine in global security initiatives. Special attention is paid to the processes of adapting the national defense strategy to the standards of international organizations, such as NATO and the European Union.

It is noted that the integration of the countries of Central and Eastern Europe into NATO and the EU took place after significant political, economic and military reforms. These countries, which became members of both organizations after the end of the Cold War, have common features in the process of adapting to security and democracy standards.

The article analyzes such countries as Poland, the Czech Republic, Slovakia, the Baltic countries, which, being part of the Warsaw Pact, carried out significant reforms after the fall of the USSR, which allowed them to join NATO in 1999 and the EU in 2004. These countries have significantly increased their defense spending, modernized their

armed forces, and carried out political and economic reforms, which allowed them to successfully integrate into Western security structures.

The article emphasizes that Ukraine's integration into international security structures, in particular NATO and the EU, has a number of differences compared to other countries that joined these organizations. The biggest difference lies in the geopolitical situation and security threats that Ukraine faces. Since Ukraine found itself in a state of war, which forced it to reconsider its strategic priorities. This situation complicates Ukraine's integration into NATO and the EU, as Russia actively opposes the expansion of the Alliance and the EU to the east, creating additional political and security risks for Ukraine.

The author emphasizes the importance of developing cooperation with international partners to ensure stability in the region and overcome existing threats to national security. The article also highlights future opportunities for Ukraine in the context of its participation in global security initiatives, and identifies key areas for strengthening international cooperation in the defense sector.

Key words: international security structures, NATO, the European Union, national security, foreign policy, geopolitics, international cooperation.

Вступ. У сучасних умовах глобалізація міжнародної політики полягає в тому, що підвищується рівень взаємозалежності й взаємної уразливості держав, але й у тому, що внутрішній суверенітет держав по все більшому спектру політичних напрямків фактично слабшає (уряди країн не можуть ізольовано вирішувати свої проблеми).

Сьогодні НАТО має наступні функції: забезпечення безпеки й стабільності, створення інституціональної основи для консультацій країн-членів, відбиття загальних погроз і колективна оборона, антикризове реагування, розвиток партнерства з іншими державами, підтримка мирних міжнародних відносин і демократичних інститутів [1].

На сьогодні можна виділити такі основні загрози людству: глобальний тероризм, регіональні кризи та конфлікти, нестабільність державах, що так і не відбулися, полегшення доступу терористів до сучасних воєнних та цивільних технологій, небезпека при перекритті доступу до життєво важливих ресурсів.

В ХХІ столітті в НАТО відбулися наступні реформи [2]:

1) з урахуванням виникнення нових погроз, НАТО розширило свої функції, завдання і сценарії використання;

2) були ухвалені нові концепції, такі, як боротьба з тероризмом, посилення захисту від ядерної, біологічної й хімічної зброї;

3) підвищення ефективності і реформування військових структур;

4) розширення альянсу;

5) визначення місця й ролі альянсу (політична складова);

6) поява нових форм співробітництва.

Можна зробити висновок, активізація зусиль Альянсу по реформуванню організації була обумовлена, насамперед, проблемами й перспективами розширення, проведенням широкомасштабних воєнних операцій в Афганістані й Іраку, а також зростаючими протиріччями між деякими європейськими союзниками й США в їхньому плануванні й проведенні [3].

Щодо аналізу останніх досліджень і публікацій, то можемо зазначити, що вони присвячені аналізу геоекономічних викликів у процесі інтеграції України в міжнародні безпекові структури, а також акцентують увагу на негативних впливах, які спричинені російською агресією.

Так, дослідження «Геополітичні та геоекономічні зміни, сформовані під впливом російської агресії» [4] вказує на значні системні негативні впливи, що відбуваються у глобальному та національному середовищі, які спричинені російською агресією. В дослідженні акцентується увага на важливості адаптації національного законодавства до вимог міжнародних структур.

У звіті Міжнародного валютного фонду «Geoeconomic Fragmentation and the Future of Multilateralism» [5] зазначається, що вторгнення росії в Україну розділило країни за геополітичними лініями та призвело до санкцій, які порушили торгівлю, похитнули глобальну фінансову архітектуру та посилили напруженість і невизначеність щодо напрямку глобалі-

зації. До них відносяться інтеграційні процеси за всіма напрямками, через які країни взаємодіють економічно, включаючи торгівлю, потоки капіталу, рух робочої сили, міжнародні платежі та багатосторонню співпрацю для забезпечення глобальних суспільних благ.

У статті «How are geopolitical risks affecting the world economy?» [6] обговорюється, що геополітичні ризики, спричинені виборами, поляризацією та конфліктами всередині та між державами, мають неминучі наслідки для інтеграційних процесів. У 2024 р. особливо важливим є управління цими ризиками та зміцнення інститутів, які сприяють стабільності.

Таким чином, сучасні дослідження підкреслюють необхідність адаптації суспільно-політичних процесів в державі до геоекономічних викликів, зокрема через інтеграцію до міжнародних безпекових структур.

Матеріали та методи. Для проведення дослідження «Виклики та перспективи для України в умовах інтеграції у міжнародні безпекові структури» використовувалися різноманітні матеріали та методи, що дозволили всебічно розглянути тему інтеграції України в міжнародні безпекові організації та оцінити її наслідки. Матеріали та методи, використані у роботі:

- огляд нормативно-правових актів, стратегічних документів, що регулюють інтеграцію України до міжнародних безпекових структур, зокрема, НАТО, ООН та Європейського Союзу;

- вивчення офіційних звітів, публікацій і рекомендацій міжнародних організацій, таких як НАТО, ОБСЄ та інші, щодо безпекової ситуації в Україні та її потенціалу у контексті глобальної безпеки;

- аналіз публікацій у наукових журналах, статей у міжнародних ЗМІ, а також матеріалів міжнародних конференцій, які висвітлюють питання безпеки та оборони в Україні та її інтеграції у міжнародні структури;

- збір та систематизація думок експертів та аналітиків, які займаються питаннями геополітики та безпеки в Європі;

- порівняння досвіду інтеграції інших країн до міжнародних безпекових структур,

таких як НАТО чи ЄС, з аналізом специфіки інтеграційного процесу України;

- вивчення моделей і практик співпраці між Україною та міжнародними безпековими організаціями, а також оцінка ефективності цих практик.

Результати. На початку дослідимо роль НАТО у сучасних міжнародних відносинах. На сьогоднішній день НАТО перебуває на шляху очевидної трансформації з регіональної структури по забезпеченню безпеки в глобального гравця сучасних міжнародних відносин. Прогнозування подальшої трансформації НАТО й глобалізації її діяльності на найближчу перспективу полягає в існуванні двох основних сценаріїв [7].

Північноатлантичний альянс активно нарощує співробітництво з державами, що лежать далеко за межами Європи, використовуючи механізми Ради Євроатлантичного партнерства й Партнерства заради миру, Середземноморського діалогу й Стамбульської ініціативи по співробітництву.

Усе це дозволяє говорити про другий сценарій «глобальної НАТО», умовно названому інституціональною глобалізацією [8]. У рамках Організації розвиток даного сценарію спостерігається з 2006 року й пов'язаний з концепцією «альянсу демократій». Головна суть цієї концепції полягає в розширенні кількості членів шляхом приєднання, що залишилися поза рамками НАТО європейських держав регіону, а також поглиблення партнерського зв'язку за рахунок демократичних держав усього світу. Співробітництво НАТО з державами Центральної Азії має майбутні перспективи, особливо розцінюється Казахстан, як дієздатний партнер. З іншого боку є вірогідність об'єднання Росії з Китаєм у військовій сфері для обмеження поширення впливу НАТО на регіон, що може кардинальним образом вплинути на співробітництво Північноатлантичного альянсу із азіатськими державами.

Розглянемо більш докладно співробітництво НАТО та ЄС.

У реаліях сучасної міжнародної системи держави вже не в змозі вирішувати питання безпеки поодиночі через розширення масшта-

бів міжнародної діяльності по врегулюванню криз при одночасному скороченні оборонних бюджетів, що змушує їх співробітничати в складі різних коаліцій. Слід зазначити, що основне військово-політичне співробітництво в обраному для аналізу регіоні відбувається на рівні наступних організацій: ОБСЄ, ЄС, НАТО, Рада Європи, СНД, ОДКБ, а також ООН і ряд структур, орієнтованих на розвиток субрегіонального співробітництва. Це говорить про те, що в регіоні існує переважаність багатобічними структурами, конкуренції держав між собою й зниженню ефективності системи євроатлантичної безпеки. Однією з таких структур є партнерство по лінії НАТО-ЄС. Це означає, що безпека альянсу прямо пов'язана з безпекою країн Європи, а безпека в Європі – один із пріоритетів НАТО. Інституціональне співробітництво між ЄС і НАТО регулюється підписаною в грудні 2002 року Декларацією про європейську політику в сфері оборони й безпеки. Підкреслюється, що «розвиток» консультацій і співробітництва між ЄС і НАТО повинно мати місце з повною повагою до автономності прийняття рішень ЄС. Але саме такий підхід зустрічає опір у НАТО, де все-таки сподіваються «підім'яти під себе» європейські структури, що формуються. У декларації також формуються політичні принципи стратегічного партнерства: ефективні взаємні консультації, рівноправність і дотримання принципу незалежності Євросоюзу й НАТО в області прийняття рішень, повага інтересів країн-членів ЄС і НАТО, дотримання положень Статуту Організації Об'єднаних Націй [7].

Історично складалося так, що відношення США до європейської оборонної політики носить двоїстий характер. З одного боку, американці підтримують ЄС у реалізації захисту своїх інтересів, з іншого боку – виникають побоювання, що подібне посилення ЄС може розколоти НАТО політично або відволікти ресурси від основних завдань і підірвати атлантичний компонент у зовнішній політиці США.

Динаміка економічного партнерства США-ЄС взаємозалежна із проблемами партнерства політичного. США, пропонуючи ЄС

експорт зрідженого газу, прагнуть послабити економічні зв'язки й, насамперед, енергетичні – Росії і ЄС. Чим менше транзит енергоресурсів з Росії, тим більше перспектив для впливу США.

В умовах інтеграції України до міжнародних безпекових структур розглянемо її співробітництво з НАТО.

Співробітництво НАТО і України залишається дуже складним питанням. Ще в 2017 році, під час візиту Генерального секретаря НАТО разом з Північноатлантичною радою, було порушено питання: чи є російська агресія лімітуючим фактором для того, щоб Україна стала членом НАТО, як було обіцяно й Україні, і Грузії ще в 2008 році [3]. Тоді Генеральний секретар НАТО відповів, що це не російська агресія, а проблеми з корупцією. Але якщо ми подивимося на ті держави, які стали членами альянсу за останні 15 років, то в них також високий рівень корупції. Питання в тому, що немає політичної волі, рішучості й розуміння геополітичного значення України. Адже зараз ми вже не жертва російської агресії, ми контрибутори європейської безпеки, що захищаємо східний фланг НАТО. Питання в тому, наскільки Україна може донести цей меседж.

На початку 2000-х років у НАТО говорили, що Україна була б бажана для альянсу, але українська суспільна думка була настроєна, м'яко кажучи, негативно. Більша частина громадян країни думала про НАТО приблизно те ж, що й переважна більшість росіян або білорусів. За ці роки українська суспільна думка кардинально змінилася, особливо після повномасштабного вторгнення. За даними соціологічних опитувань, уперше більшість опитуваних за приєднання України до НАТО. Зате ентузіазм західних країн якось зменшився.

Інтеграція країн до міжнародних безпекових структур, таких як НАТО та Європейський Союз, є складним і багатогранним процесом, що включає політичні, економічні та військові аспекти. Різні країни проходять через унікальні етапи інтеграції, залежно від їхніх геополітичних обставин, національних інтересів і зовнішніх загроз. Аналіз досвіду

інтеграції інших країн до НАТО та ЄС дозволяє зрозуміти, як Україна може адаптувати ці практики для свого власного інтеграційного процесу.

Досвід країн Центрально-Східної Європи, таких як Польща, Чехія, Угорщина, Болгарія, Румунія, а також Балтійських держав (Естонія, Латвія, Литва), показує, що інтеграція до НАТО і ЄС відбулася після значних політичних, економічних та військових реформ. Ці країни, які стали членами обох організацій після закінчення холодної війни, мають спільні риси в процесі адаптації до стандартів безпеки і демократії. Для більшості країн, що вступали до НАТО, необхідним було приведення своїх збройних сил до стандартів Альянсу, що включало модернізацію армії, сумісність озброєння та забезпечення високого рівня оперативної готовності. Для вступу до ЄС країни повинні були реалізувати велику кількість реформ, включаючи правосуддя, боротьбу з корупцією, захист прав людини та демократичні практики. Вступ до ЄС вимагав значних економічних реформ, приведення національних економік до європейських стандартів, включаючи відкритість ринку, конкурентоспроможність і розвиток інфраструктури [9].

Польща, Чехія, Словаччина, Балтійські країни, будучи частинами Варшавського договору, здійснили значні реформи після падіння СРСР, що дозволило їм приєднатися до НАТО в 1999 році і ЄС в 2004 році. Ці країни значно збільшили свої оборонні витрати, модернізували збройні сили, провели політичні та економічні реформи, і це дозволило їм успішно інтегруватися в західні безпекові структури.

Інтеграція України до міжнародних безпекових структур, зокрема НАТО та ЄС, має низку відмінностей порівняно з іншими країнами, що вступали до цих організацій. Найбільша відмінність полягає в геополітичній ситуації та безпекових загрозах, з якими стикається Україна.

Україна опинилася в умовах війни, що змусило її переглянути свої стратегічні пріоритети. Ця ситуація ускладнює інтеграцію України до НАТО та ЄС, оскільки Росія активно протидіє розширенню Альянсу та ЄС

на схід, створюючи додаткові політичні і безпекові ризики для України. Україна зробила значний крок у реформуванні збройних сил і підвищенні їх оперативної готовності, однак через війну, багато реформ були сповільнені або стали необхідними на швидкій основі, що не дозволяє повною мірою інтегрувати армію до стандартів НАТО. Протягом останніх кількох років Україна досягла значного прогресу в політичних і економічних реформах, однак боротьба з корупцією та стабільність демократичних інститутів залишаються важливими викликами для виконання критеріїв ЄС.

У випадку України інтеграція до НАТО передбачає не тільки військову адаптацію, а й необхідність протистояти реальним загрозам з боку Росії. Ці фактори ускладнюють інтеграційний процес, оскільки НАТО не завжди готове брати на себе зобов'язання щодо захисту України без виконання всіх стандартів і умов. Україна має впроваджувати реформи в економічній та інституційній сферах, щоб задовольнити вимоги ЄС. Однак через економічні труднощі та війни ці реформи вимагають значних інвестицій та часу. У той час як більшість країн Центрально-Східної Європи мали на той момент чітке бажання інтегруватися в міжнародні структури, в Україні є певні політичні суперечності щодо цього процесу, що ускладнює реформи.

Досвід інших країн показує, що інтеграція до міжнародних безпекових структур, таких як НАТО та ЄС, вимагає комплексних реформ у військовій, політичній та економічній сферах. Для України інтеграційний процес є складним через геополітичні чинники, зокрема війна з Росією, але в той же час ці виклики відкривають нові можливості для розвитку і посилення національної безпеки. Застосування досвіду інших країн, враховуючи українські специфіки, може стати основою для успішного інтеграційного процесу в міжнародні безпекові структури.

З усього вище зазначеного можна зробити такі висновки: дублювання функцій по лінії НАТО-ЄС, двоїстий підхід у політику США у відношенні Європи пояснюється багато в чому з історичної точки зору. В умовах холодної війни, що розверталася, і станов-

лення біполярного світу для Сполучених Штатів було надто важливо контролювати Європу. Одним із засобів такого контролю США бачили в створенні воєнно-політичного блоку з їхньою участю. Установлене між двома організаціями стратегічне партнерство сприяє більш активній участі європейських держав у забезпеченні безпеки на європейському континенті. Але ми вважаємо, що результати даного співробітництва залишаються недостатніми. Взаємини організацій на практиці не відповідають заявленому декларативно стратегічному партнерству: через функціональну взаємозамінність відбувається деструктивна конкуренція в підходах до таких сфер діяльності, як миротворчість й протидія новим погрозам безпеки. Ми також вважаємо, що повноцінному співробітництву НАТО і ЄС заважають позиції держав-учасників, а не самі міжнародні організації.

На наш погляд, будуть можливі тільки два сценарії розвитку цього співробітництва:

1. Конкуренція й політичні розбіжності в співробітництві між НАТО і ЄС тривають у тому ж дусі, у наслідок чого можливий розпад співробітництва.

2. З метою зміцнення співробітництва, а також об'єднання сил для боротьби з новими погрозами, НАТО і Європейський союз повинні зробити основний наголос на зміцненні найважливіших сил і засобів, підвищенні оперативної сумісності й координації доктрини, планування, озброєнь і військової техніки, тільки тоді держави-учасники будуть у повній безпеці.

Тому сьогодні, опираючись на викладений вище аналіз Стратегічних концепцій, логічно буде говорити про НАТО як про вже діючого у глобальному масштабі актора сучасної системи міжнародних відносин.

Висновки. Процес розширення НАТО на Схід включає в себе розгляд можливості прийняття нових країн-членів у склад організації.

Україна є однією з країн, яка активно демонструє бажання приєднатися до НАТО. Протягом останніх років українська влада робила кроки для підвищення сумісності своїх військових стандартів зі стандартами НАТО, реформування своїх військових сил та удосконалення системи управління. Крім того, Україна активно співпрацює з альянсом у рамках партнерства, участі у миротворчих місіях та навчальних заходах.

Дипломатична діяльність України у контексті співпраці з НАТО полягає в посиленні співробітництва, взаємному обміні інформацією та виконанні рекомендацій альянсу для досягнення критеріїв членства. Україна звертається до інших країн-членів НАТО з проханням підтримки своїх зусиль на шляху до членства в організації. Процес прийняття нових членів у НАТО є складним і вимагає одночасного виконання ряду політичних, військових, економічних та правових критеріїв. Для України членство у НАТО є стратегічно важливим з погляду безпеки та геополітичного положення.

Загалом, дипломатична діяльність України у контексті співпраці з НАТО спрямована на підтримку та розвиток партнерства з альянсом для забезпечення безпеки та стабільності в регіоні.

Література

1. Римська декларація сесії Ради НАТО про світ і співробітництво. URL: <http://www.lawmix.ru/abrolaw/13927/>.
2. Досягнення в процесі трансформації НАТО. *Вісник НАТО. Весна*. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/index.html>.
3. Стратегічна концепція Альянсу від 24 квітня 1999 року. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natolive/official_texts_27433.htm.
4. Геополітичні та гео економічні зміни, формовані під впливом російської агресії, та оновлення місця України у світовому просторі / Наук. ред. В. Юрчишин. Київ: Центр Разумкова, 2022. 103 с.
5. Aiyar Shekhar, Ilyina Anna, et al. Geoeconomic Fragmentation and the Future of Multilateralism. 2023. Staff Discussion Note SDN/2023/001. *International Monetary Fund* Washington, DC. URL: <https://surl.li/kmanjj/>.

6. Ahmet Kaya. How are geopolitical risks affecting the world economy? *Economics Observatory*. 2024. URL: <https://surl.li/qsnetu/>.
7. Організація Північно-Атлантичного договору. Країни-члени. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_52044.htm.
8. Bunde T., Noetzel T. Unavoidable Tensions: The Liberal Path to Global NATO. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13523260.2010.491380>.
9. Prague Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Prague on 21 November 2002. URL: <https://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm>.

References

1. Rymyska deklaratsiia sesii Rady NATO pro svit i spivrobotnytstvo [Rome Declaration of the NATO Council Session on Peace and Cooperation]. Retrieved from: <http://www.lawmix.ru/abrolaw/13927/> [in Ukrainian].
2. Dosiahnennia v protsesi transformatsii NATO [Achievements in NATO's transformation process] (2024). *Visnyk NATO. Vesna. – NATO Bulletin. Spring* Retrieved from: <https://www.nato.int/docu/review/uk/index.html> [in Ukrainian].
3. Stratehichna kontseptsiiia Aliansu vid 24 kvitnia 1999 roku [Alliance Strategic Concept of 24 April 1999]. Retrieved from: https://www.nato.int/cps/uk/natolive/official_texts_27433.htm [in Ukrainian].
4. Yurchyshyn, V. (Ed.) (2022). *Heopolitychni ta heoekonomichni zminy, formovani pid vplyvom rosiiskoi ahresii, ta onovlennia mistsia Ukrainy u svitovomu prostori* [Geopolitical and geoeconomic changes formed under the influence of Russian aggression, and the renewal of Ukraine's place in the world space]. Kyiv: Razumkov Center [in Ukrainian].
5. Aiyar, Shekhar, Ilyina, Anna, et al. (2023). Geoeconomic Fragmentation and the Future of Multilateralism. Staff Discussion Note SDN/2023/001. *International Monetary Fund* Washington, DC. Retrieved from: <https://surl.li/kmanjj> [in English].
6. Ahmet, K. (2024) How are geopolitical risks affecting the world economy? *Economics Observatory*. Retrieved from: <https://surl.li/qsnetu/> [in English].
7. Orhanizatsiia Pivnichno-Atlantychnoho dohovoru. Krainy-chleny [North Atlantic Treaty Organization. Member States]. Retrieved from: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_52044.htm [in Ukrainian].
8. Bunde T., Noetzel T. (2024) Unavoidable Tensions: The Liberal Path to Global NATO. Retrieved from: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13523260.2010.491380> [in English].
9. Prague Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Prague on 21 November 2002. Retrieved from: <https://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm> [in English].